

Vastaani tulleita eettisiä kysymyksiä yliopisto- opetuksessa ja oppimisessa

Eettisyys liittyy ihmisen pyrkimykseen toimia hyvin ja oikein. Eettisyydelle rakentuva toiminta merkitsee, että ihminen on tietoinen arvoistaan ja pyrkii toimimaan kaikissa tilanteissa niiden mukaisesti. Opettaessani yliopistossa ihmisten ja ryhmien väliseen vuorovaikutukseen ja yhteiskuntien toimintatapoihin liittyviä teemoja joudun kysymään itseltäni, onko käsittelemäni tieto, ja tapani käsitellä sitä opetustilanteissa, hyvää ja oikeaa. Joudun kysymään, mikä on henkilökohtainen käsitykseni ihmisyydestä ja miten ja missä määrin oikean tiedon saanti opettamistani asioista on ylipäättään mahdollista.

Perinteisesti opetuksen on katsottu tarkoittavan tiedon siirtämistä opettajalta opiskelijoille. Lähtöoletus on usein ollut se, että ihmisten käyttäytymisestä ja heidän yhteistoimintansa seuraamuksista voidaan paljastaa lainalaisuuksia, joita opiskelijoiden tulee varastoida muistiinsa. Sosiaalisuuden on ajateltu olevan sekä tiedettävissä että hallittavissa. Toinen, minulle läheisempi tapa käsittää opetus ja oppiminen on korostaa opiskelijoiden aktiivista roolia sekä kysymysten ja oppimistavoitteiden asettelussa että tiedon hankkimisessa. Opettajan yhtenä keskeisenä tehtävänä on silloin opiskelijoiden omaehtoisen oppimisprosessin tukeminen ja ohjaaminen. Tärkeätä ei silloin ole suuri tiedon määrä, vaan käsiteltävinä olevien asioiden ja ilmiöiden laaja-alainen ymmärtäminen.

Ymmärtäminen oppimisen tavoitteena merkitsee sitä, että opiskelijat oivaltavat tarkastelevansa maailmaa ja ihmisiä aina jostain tietystä näkökulmasta käsin. Valittu näkökulma tarjoaa kyllä joitakin tulkintamahdollisuuksia käsillä olevasta kysymyksestä, mutta ei voi "paljastaa totuutta". Näkökulmavalinta perustuu tietoisiin tai vähemmän tiedostettuihin arvovalintoihin. Uskon, että opettaessani yhteiskuntatieteellisiä ja psykologisia kysymyksiä näistä lähtökohdista, voi uusi tieto parhaimmillaan avartaa ja monipuolistaa opiskelijoiden tapoja tarkastella maailmaa ja itseään. Tunnen onnistuneeni opettajana, jos opiskelijat ovat oppineet kurssini aikana jotain uutta - ainakin itsestään.

Ihmisyyttä kunnioittava opetus

Tiedostettuihin arvoihin perustuvassa opetuksessa nousevat eettiset kysymykset näkyville selvemmin, kuin perinteisessä opetuksessa, jossa "totuuksia" siirretään opettajalta opiskelijoille. Kun esimerkiksi perusarvoihini kuuluu toisen ihmisen kunnioittaminen, joudun kysymään itseltäni yhä uudestaan, millä keinoin huolehdin tästä arvosta opetustyössäni. Tehdesäni valintoja eri näkökulmien välillä - esimerkiksi painottamalla opetuksessani jotain tiettyä teoriaa jonkun toisen kustannuksella - kysymys on arvoihin perustuvista valinnoista. Eteeni voi silloin tulla eettinen ongelma. Eettisen ongelman taustalla on aina arvoriiriita.

Tiedeyhteisössä ja sen puitteissa annettavassa opetuksessa arvostiriita merkitsee melkein aina kysymystä tietämisen päämäärästä: onko se valta - tässä tapauksessa ihmisten välisen vuorovaikutuksen hallitseminen - vai ymmärtäminen, jonka taustalla on oletus ihmisten välisen vuorovaikutuksen ennakoimattomuudesta ja siten yksilöllisen erilaisuuden kunnioittamisesta. Opettajana minulle on tärkeää, että opiskelijat eivät käsitä uutta tietoa vallankäytön vaan ennen kaikkea ymmärtämisen välineeksi. Oppimisen tulee lisätä pikemminkin nöyryyttä kuin hallinnan tunnetta. Tiedon karttuminen merkitsee silloin sitä, että maailma muuttuu problemaattiseksi. Kysymykset nousevat keskeisemmälle sijalle kuin vastaukset. Paradoksaalisesti oppiminen ja tiedon karttuminen merkitsevätkin tietämättömäksi kasvamista. Uusi tieto luo parhaimmillaan pohjaa yhä vaikeampien kysymysten muotoilemiselle. Opettajana mietin sitä, miten osaisin rohkaista opiskelijoita tällaiseen oppimisnöyryyteen?

Tieteellinen tieto ja arkitieto

Opetustyössäni käsittelemäni kysymykset koskevat sellaisia asioita kuin *"mitä ihmiset saavat yhdessä aikaan sekä yksityis- että julkisessa elämässä, eri kulttuureissa tai eri asemissa yhteiskunnan hierarkioissa, tai miten ihmisen identiteetti muotoutuu ja kehittyy näillä eri elämänalueilla sekä eri elämänvaiheissa ja -kohtaloissa?"* Samalla kun näiden kysymysten pohjalta tehdään ihmisen sosiaalisuutta ja yhteiskunnan toimintatapoja käsittelevää tutkimusta, niiden esittäminen kuuluu myös jokaisen ihmisen arkielämän kokemusmaailmaan. Meillä jokaisella on näistä kysymyksistä omakohtaista, kokemukseen perustuvaa tietoa. Esimerkiksi meillä on käsityksiä ihmisten ja ryhmien välisen vuorovaikutuksen mekanismeista. Näistä kysymyksistä rakentuu sosiaalipsykologisia teorioita. Jokaisella meistä on näkemyksiä ja tulkintoja myös ihmiseksi kasvamisesta tai lapsen ja nuoren kasvattamisesta - tieteenä kysymys on kasvatuspsykologiasta.

Opetustyössäni yksi tavoitteistani on auttaa opiskelijoita huomaamaan, että voimme teorioiden avulla tarkastella ja jäsentää arkielämäämme. Yhteiskuntatieteelliset ja psykologiset teorit ovat mielekkäitä erityisesti siksi, että ne antavat ihmiselle eväitä ja työkaluja elämään. Teorioihin liittyvät analyyttiset käsitteet voivat toimia ajattelun apuvälineinä. Omassa opetuksessani vaikkapa sellaisten käsitteiden kuin "sosiaalinen sukupuoli" tai "sukupuolijärjestelmä" erittely ja jäsentely voi auttaa opiskelijoita huomaamaan sellaisia sukupuolten eriarvoisuutta ylläpitäviä yhteiskunnallisia käytäntöjä, joita helposti muuten pidettäisiin itsestäänselvyyksinä eikä siis eriarvoisuutena lainkaan. Kun sukupuolten välisiä suhteita pohditaan näiden käsitteiden avulla, yhteiskunnallista eriarvoisuutta ylläpitävät hienosäätöisetkin mekanismit alkavat näkyä. Opiskelija saattaa herkistyä ja harjaantua oikeudenmukaisuuden arvon suhteen muissakin ihmisten ja ryhmien välisiä suhteita käsittelevissä kysymyksissä kuin sukupuoli.

Opiskelijan saattelu henkilökohtaiseen kasvuun

Voidaan sanoa, että opetuksessani esillä olevat tieteenalat ja teemat koskettelevat ihmisen jokapäiväisen elämän ydinalueita. Kuten edellä pyrin osoittamaan, yhteiskuntatieteelliset tai

psykologiset teorit voivat auttaa opiskelijaa sekä ymmärtämään että tarvittaessa kyseenalaistamaan omaa kokemustaan. Asiat eivät välttämättä ole aina juuri niin, kuin miltä ne arkikokemuksen valossa näyttävät. Mielestäni opetustyöni onkin parhaimmillaan nuorten yliopisto-opiskelijoiden saattamista ihmisenä kasvuun. Tavoitteeni on antaa opiskelijoille eväitä tähän elinikäiseen kasvutapahtumaan. Samalla kun yritän auttaa heitä harjaantumaan oppimisessa, pyrin myös antamaan heille mahdollisimman paljon kasvutilaa.

Erilaisten näkökulmien avaaminen opetuksessa voi siis syventää opiskelijan ymmärrystä, ja ymmärrys puolestaan voi vahvistaa hänessä sellaisia arvoja kuten suvaitsevaisuus, toisen ihmisen kunnioitus ja oikeudenmukaisuus. Näiden arvojen harjoittamisesta kehittyvä pohdiskeleva, ihmettelevä ja ymmärtämään pyrkivä suhde ihmisyyteen ja ympäröivään maailmaan, jonka puolestaan uskon luovan pohjaa viisauden kehittymiselle. Oikeastaan kysymys on itse-tuntemuksesta sekä rehellisyydestä itseä kohtaan, jotka käsittääkseni ovat kaiken ymmärtämisen ja siten viisaudenkin lähtökohta. Viisas ihminen on aina valmis oppimaan uutta, hän on nöyrä oman tietämättömyytensä suhteen.

Itselleen rehellinen ja arvojaan harjoittava ihminen

Oppiessaan tuntemaan itseään opiskelijan on mahdollista ymmärtää myös muita ihmisiä paremmin. Kun hän tulee tietoiseksi perusarvoistaan, hänen on helpompi erottaa oikea väärästä ja hyvä pahasta. Itsetuntemuksen pohjalta voikin kasvaa moraalinen rohkeus, toisin sanoen kyky asettua kaikissa tilanteissa hyvän ja oikean puolelle pahaa ja väärää vastaan. Moraalisesti rohkea ihminen ei ole manipuloitavissa tai suostuteltavissa toimimaan omaa näkemystään vastaan. Hän voi harjoittaa ja vahvistaa omia arvojaan silloinkin, kun vastavoimat tuntuvat ylivoimaisilta. Hän voi selviytyä eettisesti "suoraselkäisenä" vaikeistakin elämäntilanteista. Hänen valmiutensa toimia hyvin ja oikein kehittyvät koko ajan, läpi elämän.

Opettajana velvollisuuteni - ja samalla vaikein tehtäväni - onkin tukea opiskelijoita heidän itsetuntemuksensa ja viisautensa kehittymisessä. Tavoitteeni on rohkaista heitä eettisten ongelmien edessä itsenäisiin ratkaisuihin. Mutta itsenäisyys ei yksin riitä. Kasvu eettisten ratkaisujen itsenäiseen tekemiseen edellyttää kokonaisvaltaista ja tietoista vastuunottoa myös muista ihmisistä. Ihmisen jokapäiväiseen elämään ja arkihuoliin liittyvien teemojen opettajana minulle onkin tärkeää, että tiedostan itsekkin olevani samalla ihmisenä kasvun tiellä kuin opiskelijani. Ehkä suurimpia haasteitani onkin se, että ylläpidän omaa oppimisnöyryyttäni ja pyrin kaikissa tilanteissa olemaan itselle rehellinen. Vain siten voin ottaa täyden vastuun niistä näkökulma- ja arvovalinnoista, joita vääjäämättä opetustyössäni teen ja välitän opiskelijoille.

Julkaistu Taitoakatemia taitokulttuurijulkaisussa: Aristos 2/2003.